

A 140 ÉVES MŰEGYETEMI KÖNYVTÁR*

Lebovits Imre – Végh Ferenc

Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára

1. "...visszamerengni mit ér...?"

1.1 A könyvtár alapítása és rövid története

A Budapesti Műszaki Egyetem 1982-ben ünnepelte elődintézményének, a budai tudományegyetem keretében létesített Institutum Geometricum alapításának 200. évfordulóját. A bicentenárium árnyékában kissé érdemtelen módon húzódott meg az 1846-ban életre hívott József Ipartanoda sorsa, pedig ez az intézmény, melyet később egyesítettek is az Institutummal, mindenképpen szervesen kapcsolódott a BME történetéhez, könyvtárunk megalapításában pedig éppen kiemelkedő szerepet játszott. Indokolt, hogy a könyvtár alapításának előzményeire, tényére, hatására és máig érő, jövőbe mutató fejlődésére utaljunk.

A több mint 200 esztendeje, 1782-ben létesített Institutum Geometricum még nem volt önálló műszaki egyetem. A reformkor felelős politikusai, akik egyként szorgalmazták az ország elmaradott iparának fejlesztését és a kulturális önállósodást, egyre hangosabban követelték az ország igényeinek megfelelő politechnikum, egy ún. "összegytem" létesítését is, mert világosan látták, hogy a kívánt iparfejlesztés elképzelhetetlen az egyetemi szintű, sokoldalú mérnökképzés intézményének megvalósítása nélkül. *Széchenyi István* 1839-ben írt, *A minimum kérdése* című cikkében azért is tartotta volna fontosnak a műegyetem létesítését, mert így a hazai ifjak "valami mások is lehetnének, mint jogászok". *Kossuth Lajos* fel is ajánlotta a börtönévei alatt számára gyűjtött jelentős összeget az "összműegyetem" céljaira.

Számos országgyűlési határozat és felterjesztés ellenére V. Ferdinánd azonban csak egy pesti "iparműtanoda" létesítéséhez járult hozzá. Így kezdhette meg működését 1846-ban a József Ipartanoda. A tanoda megbízott igazgatója, *Karácson Mihály* nem sokkal hivatalba lépése után már gondolt arra, hogy a budai Helytartótanáctól könyvek és folyóiratok vásárlásának engedélyezését kérje "a képzendő ipartanodai könyvtárba" való elhelyezés céljából.

Nem sokkal ezután, még 1846-ban, fel is adott egy rendelet Emich Gusztáv könyvtárosnak könyvek és folyóiratok beszerzésére. Az évfordulóra megrendezett kiállításunkon látható a könyvkereskedő számlája: sikerült néhányat az azon feltüntetett művekből is megtalálnunk állományunkban, így *Joseph Prechtl* bécsi professzor műszaki enciklopédiájának 1830. évi kötetét, *Georg Lechmann* 1843-ban megjelent *Die Lehre der Situation-Zeichnung* című könyvét, valamint a folyóirat-állományunkban ma is az "F 1" jelzetet viselő francia folyóirat első, 1802-ben induló évfolyamát (*Bulletin de la Société d'Encouragement pour l'Industrie Nationale*), továbbá egy 1847-es szállításból származó építészeti könyvet és albumot, *Karl Möllinger*: *Elemente des Rundbogenstiles* című, egészen "friss", 1847-ben megjelent művét. Az a különös helyzet, hogy az Ipartanodai Könyvtár a szerzeményezési munkát már tényleges megalapítása előtt, 1846-ban megkezdte.

A műegyetemi könyvtár létesítése azonban csak az 1848. március 15-én kirobbant forradalom révén vált lehetségessé. Kévéssel a diadalmas nap után, 1848. április 9-én a József Ipartanoda hallgatói a tudományegyetem Mérnöki Intézetének diákjaival egyetértésben 12 pontban nyomtatták ki "kívánatai-

* A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára fennállásának 140. évfordulója alkalmából 1988. május 9-én tartott ünnepi ülésen elhangzott előadás alapján.

kat”. E követelések 4. pontjaként ez olvasható: “Az összműgyetem igényeinek megfelelő könyvtár, s ennek tanulók általi használhatása.”

“Az összes ipartanodai hallgatóság” 12 pontját elküldték az első független magyar kormány vallás- és közoktatási miniszteréhez, *Eötvös József*hez. “Forradalmi gyorsasággal”, már 1848. május 9-én megjött a válasz: Eötvös József egy ötkötetes művet küldött Karácson Mihály ipartanodai igazgatónak “az ipartanoda kellő használatára”. Ettől az időponttól számítjuk könyvtárunk létét. (Kiállításunk egy tárlójával Eötvös József emléke előtt is tisztelgünk, figyelmeztetve arra, hogy ez év szeptember 3-án ünnepli az ország Eötvös József születésének 175. évfordulóját.)

1.2 Nagy személyiségek a könyvtár élén

A műegyetemi könyvtár alapításától azt a feladatot vállalta, hogy állományának tudatos építésével, gyarapításával, széles körű feltárásával, egyre bővülő szolgáltatásaival elsősorban a műegyetemen folyó mérnökképzést, a tudományos kutatómunkát, tágabb értelemben azonban a hazai műszaki tudományok kultúráját szolgálja, mozdítsa elő.

Tehette ezt annál is inkább, mert az “alma mater” mindenkori vezetése ügyelt arra, hogy a könyvtár élére olyan vezetőket állítson, akik az egyetemi oktató- és kutatómunkában is kiemelkedő szerepet játszottak. Olyan, határainkon túl is ismert és jó hírű tudósok vezették a műegyetemi könyvtárat, mint *Vész János Ármin*, a felsőbb mennyiség-tan és ábrázoló mértan professzora, egyetemünk rektora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; vagy *Wartha Vince*, a magyarországi kémiai technológia megalapítója, iskolateremtő tudós, akadémikus, professzor és műegyetemi rektor. (Nem véletlen, hogy a bicentenárium alkalmával könyvtárunk nagy olvasóterme “Wartha-terem” elnevezést és emléktáblát kapott.) Szólnunk kell *Rados Gusztáv* professzorról is, aki több mint három évtizeden keresztül vezette könyvtárunkat. Ő a műegyetemi “matematikai iskola” egyik megalapítója volt, nemzetközi tekintélyű matematikus, az MTA nagydíjával kitüntetett tudós akadémikus.

A könyvtárunk múltját bemutató kiállításon külön tárlót szenteltünk e három tudós könyvtárigazgató emlékének. Egy-egy jelentős tudományos munkájuk mellett egy könyvtártörténeti vonatkozásban érdekes beszámoló is látható: az első önálló könyvtári helyiséget bemutató cikk, amelyet Wartha Vince írt.

Ugyanakkor azonban, amikor a könyvtár kiemelkedő igazgatóinak emlékét idézzük, hajtsunk fejet a műegyetemi könyvtár több volt munkatársának emléke előtt is. Mindenekelőtt *Nagy Sándor* példáját említjük, aki úgy vált a könyvtár “mindenesévé”, tudós és megbecsült “könyvtárnokává”, hogy közben évtizedekig használt országos gyorsírási rendszert alkotott, és gyorsírástanát oktatta is a műegyetemen. De hivatkozhatunk a sajnálatosan korán meghalt tudós irodalomtörténészre, *Bóka Lászlóra* is, aki mindenkor szívesen emlékezett műegyetemi pályakezdő éveire, pedig azokat a második világháború borzalmai árnyékolták be. Bóka – könyvtári munkája és katonai szolgálatai között – üldözöttek százait mentette meg.

140 esztendő hagyományokat teremtő, de hagyományokat őrző időszak is egy intézmény életében. Jogos büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy nincs okunk szégyenkezni állományunk miatt. Mint szemelvényes kiállításunk tükrében látható, féltő gondal őrizzük a hazai és nemzetközi tudomány- és technikatörténet könyvekben és folyóiratokban megfogalmazott eredményeit. Ezek között is megkülönböztetett tisztelettel vesszük olykor kézbe a hazai tudomány, a magyar műszaki felsőoktatás hőskorát idéző szak- és tankönyveket, jegyzeteket, nem egyet kézírással másolt formában. A kiállítás üvegszekrényeiben – jelzéseként ugyan – nyomon követhető a magyar mérnökképzés története, mintegy tankönyvekben elbeszélve. A korai, nevezetesen az Institutum Geometricum keretében folyt oktatást *Rausch Ferenc*, *Horváth Keresztély* még latin nyelven kiadott művei jelzik, mellettük a hazai műszaki-természettudományos oktatás hőskorát idéző magyar nyelvű tankönyvek láthatók: *Petzelt József*, *Dugonics András*, *Petzval Ottó* és *Schnédár János* könyvei – nem egy kézírásos formában. Nem követhettük napjainkig az egyre gazdagodó szak- és tankönyvirodalmat, csak jelzésszerűen mutattunk be egy-egy példányt a József Ipartanoda első professzorainak munkásságából: *Nendtvich Károly*, *Kruspér István*, *Sztoczek József* egy-egy könyvét, a későbbi korokból pedig *Bánki Donát* – aláírásával engedélyezett – jegyzetét, *Steindl Imre* rajzgyűjteményét (a kiemelkedő építész kézjegyével), az idén 175 éve született fizikus-matematikus-nyelvtudós *Szily Kálmán* könyvét. A kiállítás nem tükrözhetette a BME Központi Könyvtárának gazdag hungaricagyűjteményét, pedig állományában olyan külföldön világhíressé vált magyar tudósok könyveivel büszkélkedhetünk, mint *Kármán Tódor*, *Pólya György*, *Szilárd Leó* vagy *Wigner Jenő*. A könyvtár szervezetebe tartozó levéltár is értékes iratanyagot őriz az egykori József Ipartanoda korából (az Institutumra vonatkozó eredeti anyagok az ELTE levéltárában ta-

lálhatók), a későbbi nagy hírű professzorok — *Patantyús Ábrahám Géza, Zipernowsky Károly, Korach Mór* és mások — személyes emlékeiből, leveleiből, jegyzeteiből és rajzaiból. Az utóbbi években nagy lendületet kapott egyetem- és tudománytörténeti kutatások eredményeként pedig egyre több tárgyi dokumentummal (tervrajzzal, fényképpel) is gyarapodott a gyűjtemény, előrevetve egy remélt műegyetemi múzeum lehetőségét is.

Talán fölösleges arra hivatkoznunk, hogy a műegyetemi könyvtárnak alapításakor nem volt önálló helyisége, később is csak egy-egy szűkös szoba szolgált raktáru, olvasóhelyül. Csak a Múzeum körüli központi épületben (amely ma az ELTE Természet-tudományi Karának nyújt otthont) állt már külön olvasóterem is a könyvtárlátogatók rendelkezésére. (Érdekességként említjük meg, hogy ezt *Móricz Zsigmond* is látogatta.) Az 1900-as évek elején épülő lágymányosi műegyetemi telepen kapott először önálló épületet a Műegyetemi Könyvtár. Az 1909-ben — majd 80 esztendeje — felavatott neogót stílusban épült könyvtár terveit *Petz Samu*, egyetemünk professzora készítette. Az egyik kiállítási tárlóban látható *Petz Samu* autográf önéletrajza, levéltárunk féltett kincse, benne a Műegyetemi Könyvtár építésének rövid története is. Terveinek legnagyobb dicsérete, hogy a könyvtár — igaz, egyre nagyobb nehézségek között — még ma is megfelelő feladatainak.

1.3 A múlt tanulságai

A BME Központi Könyvtárának története — mely szorosan kapcsolódik egyetemünk történetéhez — tanulságul szolgál arra, hogy egyetem, felsőoktatási intézmény sohasem létezhetett korszerű könyvtár nélkül. Ezt az igényt mindenkor az oktatók és hallgatók képviselték — a kormányok viszont ennek létjogosultságát csak ritkán ismerték fel. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az oktatók, a tudomány művelői számára a szakirodalmi információ nélkülözhetetlen; az információt tehát *valóságos* társadalmi értékének megfelelően becsülhették, mint munkájuk alapfeltételét. Erről tanúskodik, hogy könyvtárunk vezetését — szinte minden időben — az egyetem egy-egy kinevezett professzorára bízta; ez a nehéz időkben gyümölcsözőnek bizonyult a könyvtár fenntartásáért, fejlesztéséért folytatott harcban.

Eötvös József, az első felelős magyar kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere — tudós is lévén — a valós társadalmi igényeket felismerve intézkedik arról, hogy a könyvtár alapítására 500 Ft-ot kapjon az Ipartanoda, majd könyveket küld könyvtárunknak. A létrejött könyvtár beszerzési forrását

ezután is — a változó mértékű állami segély mellett — a hallgatók beiratkozási díja képezte.

Nem elgondolkodtató-e ez a megállapítás napjainkban azok számára, akik a “műszaki haladás érdekében” éppen a folyóiratok beszerzésén akarnak takarékoskodni?

Sztoczek József, első rektorunk, az 1871/72-es tanévről írt zárójelentésében ezt írja: “Kiemelkedő lévén, hogy a beszerzéseknél a tudományos folyóiratokat, minthogy azok képezik a haladó tudomány kincsei terjesztésének legbiztosabb vehiculumát, helyeztük az első vonalra. Jelenleg 1123 folyóirattal rendelkezik könyvtárunk, és azok nagyobb része teljes példány.”

Az 1885-ös könyvtári statisztikai felmérés szerint könyvtárunk az ország könyvtárai között nagyságban a 16. helyet foglalja el; “modern könyvtárnak” ítélik, amelyet a tanszemélyzet mellett végre a hallgatók is használhat. *Wartha Vince* professzor igazgatása alatt szakkönyvtári jellege is kifejlődik. *Wartha* büszkesége, hogy vezetése alatt a könyvállomány 10 431 művel gyarapodott, a nagyrabecsült folyóiratok száma 173-ról 467-re emelkedett, az olvasóknak pedig kényelmes, 110 férőhelyes olvasóterem készült.

Mindemellett, e nemzetközi hírű tudós természetszerűleg e területen is nemzetközi mércével mérve keserűen állapítja meg 1893-ban: “És hol állunk ma? Európa művelt nemzetei sorába szeretnénk lépni, de pirulunk kell, ha szegényes ruházatunkra tekintünk. Valóságos könyvtárunk nincs, és azok a könyvgyűjtemények, melyek rendelkezésünkre állnak, alig tartalmazznak többet, mint ami a mindennapi kenyérkeresetnek megfelel, s amellyel pénz és munkaerő hiányában nagyrészt rendezetlenek, s azért nehezen hozzáférhetők. A magyar szaktudós sok esetben kénytelen külföldi könyvtárakhoz fordulni!” Majd később: “Meg fogja magát bosszulni a közönyösség — amire nálunk minden irányban akadunk — a jövő nemzedékén, amikor már késő lesz a bajokon segíteni.”

És itt álljunk meg a történelmi visszaemlékezésben, mert a csaknem 100 évvel ezelőtti helyzetértékelés aktualitása ma is megdöbbentő. Hazánk a második ipari forradalmát élő nyugat-európai országokkal szemben még nincs túl ma sem az ipari forradalom első korszakán. E helyzethez nagymértékben járult hozzá a szellemi, a mérnöki munkához elengedhetetlen korszerű információs infrastruktúra hiánya is.

2. A könyvtár megújulásának szükségessége

2.1 Nemzetközi együttműködés – információcsere – a könyvtár szerepe az oktatásban

Központi könyvtárunk helyét, szerepét könyvtár-fejlesztését nemcsak az egyetem, hanem hazánk információpolitikája is meghatározza. A világpiac teljessé válása megteremtette a fejlett országok számára a legszélesebb körű információcsere. A világpiacra a kutatási és képzési eredmények áruként jelentek meg, mivel a fejlett országok modern eszközökkel létrehozták szakirodalmi bázisukat; ez egyben a csere alapja is. Az információcsere minden országnak fontos, de különösen azoknak, amelyek pozícióikat kívánják javítani, elmaradásukat csökkenteni és felzárkózni a fejlett országok közé.

A jövő szakembereit az egyetemeken és főiskolákon képezik ki. A felsőoktatásban jelenleg nincs olyan magas szintű, modern könyvtárhálózat, amely a kiképzés és kutatás alapvető bázisa lehetne. A jövő szakemberei nem ismerhetik meg és a gyakorlatban nem is tudják alkalmazni azokat a magas szintű szolgáltatásokat, amelyeket egy-egy gépesített könyvtár ma már nyújtani képes. Ennek az elmaradásnak a felszámolása azért sürgős, mert a jövőnkéről van szó.

1970-től napjainkig egyetemeinket, így a Budapesti Műszaki Egyetemet is a fokozódó nyitottság, a kapcsolatok bővítése, az egyetemek és főiskolák közötti formális együttműködés helyett a tényleges együttműködés igénye jellemzi. Az együttműködés igen sokrétűvé és széles körűvé vált az oktatás-nevelés, de különösen a tudományos kutatás területén. A mélyebb vizsgálatok egyértelműen bizonyítják, hogy ez az együttműködés a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára és partnerkönyvtárai között igen lassú folyamat volt. A nemzetközi együttműködés jelentősége, hatása az információ területén felbecsülhetetlen. Nem beszélve arról, hogy pénzügyi, gazdasági nehézségeink az e téren megszerzett olcsó vagy esetleg csere útján kapott információ révén jelentősen csökkenthetők, hazánk és egyetemünk is az európai közösség, ezen belül az egyetemek közösségének tagjává válik, így hozzájuthat az európai egyetemi könyvtárak gazdag oktatási, nevelési és kutatási anyagaihoz, ugyanakkor hozzá is járulhat annak gyarapításához.

2.2 Fejlett gazdaság – magas szintű információszolgáltatás

A könyvtárakon kívül vagy annak keretei között létrejövő információs rendszerek, adatbankok – elsődlegesen az iparilag fejlett országokban – a legdinamikusabban fejlődő ágazatok közé tartoznak. Az információs szektor a gazdaságon belül stratégiai

fegyver, amelytől nagymértékben függ a többi ágazat jövője, és önmaga is az értékes áruk kategóriájába tartozik. Hazánk szorító gazdasági nehézségei megkövetelik, hogy ezen a téren nálunk is alapvető változások következzenek be, aminek csak egyik oldala a magas szintű technika alkalmazása az információ feldolgozásában (híradástechnika, elektronika stb.), másik meghatározó eleme viszont az információs szakember; ezek között a felsőoktatásban tevékenykedő könyvtáros fontos szerepet tölt be. Az információs rendszerek megismerésére, kezelésére, az adott szakterületen való felhasználására a jövő szakembereit, mérnökeiket sokoldalúan oktatni kell a tanulmányi munka keretében. Az új információhordozókat az egyetemeken is alkalmazzuk, az oktatást pedig a könyvtárak végzik. Remélhető, hogy az egyetemről kikerülő és már a jövő században dolgozó szakemberek nemcsak a gyakorlatot, hanem e téren az új szemléletet is magukkal viszik a munkahelyekre. Ennek hatása a mérnöki tevékenységre, az ipar fejlesztésére, az új gyártmányok és gyártási vonalak kialakítására, beláthatatlan. Ezt a fejlett országok gyakorlata egyértelműen igazolja. Megoszlanak viszont a vélemények a könyvtári automatizálás jövőjéről.

A könyvtárak és könyvtárosok nagy hányada elkerülhetetlennek és szükségesnek tartja az automatizálást, szívesen fogadja a számítógépet a könyvtárakban. A munka szervezete nagymértékben megváltozik, új munkahelyek, munkakörök születnek és szűnnek meg, új követelményeket támasztanak a dolgozókkal szemben. Feltételezhető, hogy a jelenlegi hierarchikus szervezeti felépítés nagymértékben elmosódik, a döntéshozatal alsóbb szintek felé tolódik, és szűkül a középszintű vezetők köre.

A századfordulóra az információs tevékenység minden szintje nagymértékben automatizálva lesz. A könyvtárak automatizálásának alapját képező nagyszámítógépek mellett a mikroszámítógépek tömege jelenik meg a könyvtárakban, mint ahogyan az élet minden területén. A könyvtári folyamatok automatizálása azonban csak eszköz, a folyamatban az ember marad a meghatározó tényező. A változás legfőbb kritériuma: minőségileg javulnak-e a szolgáltatások. Ennek érdekében kell a könyvtári személynél tudását megfelelő átképzési és kiképzési módszerekkel magasabb szintre emelni.

A Központi Könyvtárnak 1987 végéig lényegében nem voltak modern információhordozói (mikrográfiai szolgáltatás, online szolgáltatás, CD-ROM). Az elmúlt években kísérletet tettünk az OMIKK-kal való együttműködés kapcsán mikrofilmcserekre, ezáltal hiányzó folyóiratokat, ill. olyan folyóiratokat tudunk pótlólagosan beszerezni, amelyek a rendelkezésre álló olvasó-

nyomtató segítségével bizonyos hiányokat pótolnak. 1987 novemberében megindult az online információszolgáltatás, melynek révén jelenleg nyolc adatbázishoz férünk hozzá.

2.3 A könyvtár bővítésének szükségessége, a könyvtári folyamatok korszerűsítése

Az 1986. szeptember 22-i Egyetemi Tanács elfogadta és határozatban rögzítette a könyvtár helyzetéről, fejlesztési feladatairól szóló előterjesztést, amelynek egyik lényeges pontja volt a területi bővítés (mintegy 500 m²-rel). A központi épületben lévő, volt menza helyén alakítanak ki egy 20 000–30 000 kötetes szabadpolcos könyvtári részleget az egyetem szakmai profiljának megfelelő tematikus elrendezéssel. (Itt mintegy 40–50 látogató tanulhat, kutathat jó körülmények között.) Itt kap elhelyezést a jelenleg már működő online szolgáltatás is. A tervek elkészültek, az átalakítás előreláthatólag ez év végéig, jövő év elejéig befejeződik. Nagy gondot okoz a berendezés és a technikai felszerelés pénzügyi fedezete.

Az információcsere és értéke elsősorban két tényezőtől függ: a gyorsaságtól és a nyitottságtól. A gyorsaság meghatározója a könyvtár technikai állapota. Ha ezen alapvetően nem javítunk, akkor az egyik legértékesebb áru, az információ, későn, értékét veszítve jut el a felhasználóhoz. A nyitottság főként a politika függvénye. Ma – úgy véljük – jó lehetőségek nyílnak arra, hogy országon belül és kívül, ha megfelelő technikával rendelkezünk, még úgy is hozzájuthatunk magas színvonalú információkhoz, hogy nem kell megfizetni a teljes értékét.

A külföldi adatbázisokhoz a hozzáférés az említett online szolgáltatásokon keresztül megvalósul. Saját értékeink feltárása, gyors kezelhetősége és hasznosítása azonban megköveteli, hogy viszonylag rövid időn belül belső könyvtári folyamatainkat is modernizáljuk, vagyis a mintegy 700 ezres központi könyvtári állományt és az ehhez kapcsolódó tanzéki, intézeti könyvtárhálózat könyvtárainak állományát feldolgozzuk. Ennek feltétele jelenlegi személyi számítógépparkunk bővítésén túl egy erős számítógépbázissal rendelkező és velünk együttműködő egyetemi számítóközpont, amely képes ezt a jelentős mennyiséget tárolni és feldolgozni. Az együttműködés körvonalai kirajzolódtak, az egyetemi vezetés egyik fontos feladatának tartja könyvtárunk korszerűsítését. Megkíséreltük pályázatok révén is megteremteni ennek a nagyléptékű munkának az anyagi feltételeit. Megindult a folyóiratok és doktori disszertációk feldolgozása, gépre vitele a Kutatás-fejlesztés Irányítási Információs Rendszer keretében. Ennek egyik mellékterméke az egyetemünkön megtalálható folyóiratok lelőhelyjegyzéke,

amely ma már számítógépről bármikor leihívható. Bekapcsolódtunk országos kutatásokba, együttműködve a Gépészmérnöki Kar Informatikai Laboratóriumával, valamint a Hő- és Rendszertechnikai Intézettel. Létrehoztuk azt a gépipari AMT (Automatizált Mérnöki Tevékenység) tárgyú adatbázist, amely meglévő szoftverek adatait tárolja. Másfelől e munka keretében kialakítottunk egy olyan AMT bibliográfiai adatbázist, amely megkísérli rendszerbe foglalni a nemzetközi szoftverirodalmat.

2.4 A könyvtár szerepe a műszaki és természettudományos hagyományok őrzésében, ápolásában

Könyvtárunknak sokkal többet és erőteljesebben kell foglalkoznia egyetemünk hagyományaival, kiemelkedő tudósaink munkásságával, az ehhez kapcsolódó relikviák, emlékek feltárásával, megőrzésével és bemutatásával. Talán a 24. órában vagyunk! Az elmúlt években megkezdtük összegyűjteni a még élők emlékezetében meglévő, nagy elődeinkről szóló történeteket és írásos dokumentumokat, emléktárgyakat. Ezt célozza az OTKA keretében folyó kutatás: a Fizikai Intézet, a Marxizmus–Leninizmus Intézet, az Országos Műszaki Múzeum és a Központi Könyvtár megkísérli a műszaki és természettudományos területen kiemelkedő személyiségek tevékenységét feltárni, az utókor számára tudományos igénnyel feldolgozni. Ez a témakör nemcsak tudománytörténeti szempontból fontos, hanem ifjúságunk formálásában is meghatározó szerepet játszhat. A nagy elődök példája mindig nagy hatást gyakorolt az ifjúságra, nekünk sokkal jobban kell élnünk ezzel a lehetőséggel. Ismertté kell tenni a nagy magyar műszaki és természettudósok életét, tevékenységét, bemutatva emberi nagyságukat.

Könyvtárunk dolgozóinak közelebb kell kerülniük az egyetem oktató, nevelő és tudományos munkájához. Ez csak úgy lehetséges, ha ténylegesen részt veszünk az e téren előttünk álló feladatok megoldásában azzal, hogy magas szintű információt juttatunk el oktatóink, kutatóink, hallgatóink számára.

3. Információpolitika – könyvtárfejlesztés

3.1 Súlyos helyzetben a hagyományos szakirodalmi ellátottság

Magyarországon a hazai szakirodalmi termés és a könyvtárak állományának gépi feldolgozása nagymértékben elmarad nemcsak a nemzetközi igényektől, hanem még a hazai lehetőségektől is. Ennek egyik oka, hogy nincs átfogó információpolitika. Az információs intézmények tevékenysége országosan

nem egységes. Ha javítanánk a kooperáción, és megfelelő specializációt alkalmaznánk, az országos pénzügyi keret sokkal jobb információválasztékot és bővítést is eredményezhetne. Ennek fő feltétele a kompatibilitás és hozzáférhetőség biztosítása, amelyen belül a híradástechnika mint infrastruktúra meghatározó szereplő. Ahhoz, hogy többet kaphassunk – jelentős ellenérték nélkül –, többet kell nyújtanunk a magyar szakirodalmi terméskből. Nemzetközi felhasználásra alkalmas módon kell feltárunk szakirodalmi értékeinket, beépülve a nemzetközi szakirodalmi bázisokba. A tudományos információ csak nyitott rendszerben működik. Különösen fontos ez hazánkban, ahol a nemzeti jövedelem mintegy 50%-a a külkereskedelem csatornáin keresztül értékesül. Fokozott mértékben részt kell vennünk a nemzetközi információcserében. A nyitott gazdaság és a nyitott információ alapelve megköveteli, hogy megkülönböztetett figyelmet fordítsunk a szakirodalmi információ exportjára és importjára, mivel a hazai export- és importtermékek értékének nem kis hányada magas szintű információ felhasználásával jön létre.

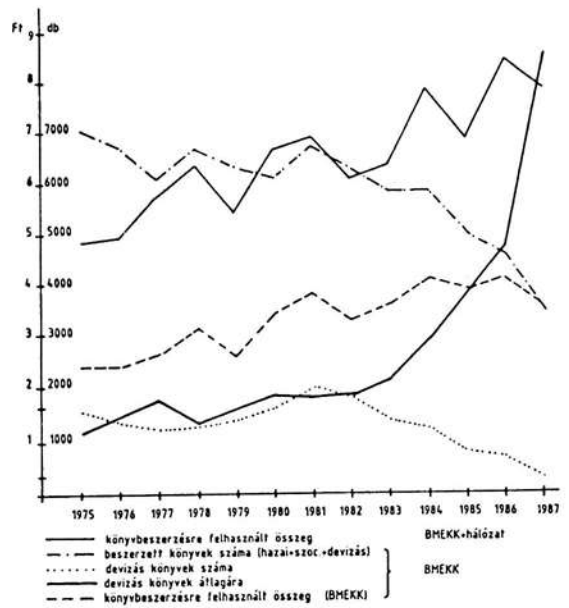
Az egész országra vonatkozó átfogó adatok nem álltak rendelkezésünkre. Megvizsgáltuk a hazai műszaki szakirodalom két meghatározó könyvtárának, a *BME Központi Könyvtára* és az *Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár* hagyományos állományaira vonatkozó adatait (1. táblázat, 1–3. ábra). A részletesebb ábrák csak a Műszaki Egyetem Könyvtára vonatkoznak. A statisztikai adatok elemzéséből egyértelműen kitűnik, hogy

1. táblázat

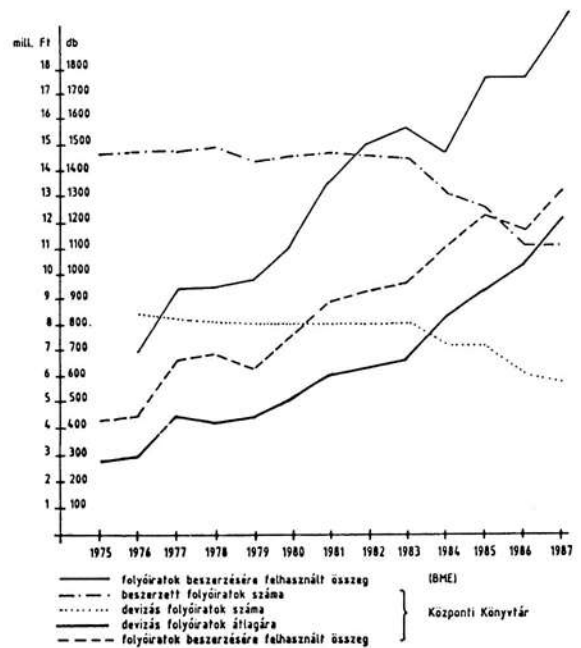
A BMEKK költségvetési kerete (1975–1987)

Év	Költségvetési előirányzat (Ft)	Tényleges felhasználás (Ft)
1975	11 842 000	12 724 849
1976	11 921 000	12 816 745
1977	12 887 000	16 189 788
1978	14 195 000	17 364 450
1979	14 352 000	17 039 716
1980	14 511 000	19 882 921
1981	15 098 000	22 415 401
1982	18 545 000	22 036 870
1983	16 157 656	19 673 185
1984	16 837 871	22 044 270
1985	20 409 300	23 783 837
1986	22 875 672	26 629 307
1987	25 173 320	31 954 654

A tényleges felhasználás jelentősen eltér az előirányzattól. Oka a folyóiratok, könyvek árának folyamatos és jelentős emelkedése. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a devizaárfolyamok számunkra kedvezőtlenül alakultak.

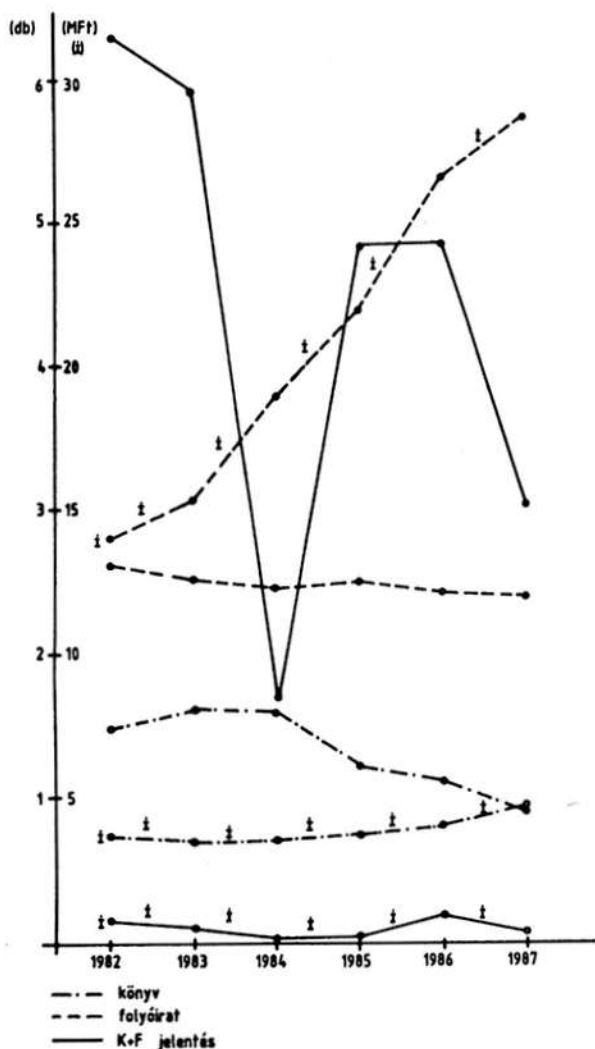

1. ábra A könyvbeszerzés alakulása

2. ábra A folyóirat-beszerzés alakulása

egy viszonylag rövid, 1980–1987-ig terjedő idő alatt is drasztikusan csökkent a könyvek és folyóiratok száma, ugyanakkor a darabszámok ára ugrászerűen megnőtt. A Budapesti Műszaki Egyetem adataiból kitűnik, hogy a külföldi könyvek ára ekkor az átlagos darabonkénti 1900 Ft-ról 8300 Ft-ra emelkedett, így természetes, hogy az 1980. évi mintegy 1600 helyett 1987-ben csak 400-at vásároltunk.

3. ábra Tökés könyvek, folyóiratok és K + F jelentések vételének és árának alakulása 1982 és 1987 között (az OMIKK tájékoztatása alapján)

A folyóiratoknál hasonló a helyzet. 1980-ban télenként átlagosan 5000 Ft-ot fizettünk, szemben az 1987-es 11 929 Ft-tal, így több mint 200-zal kevesebbet tudtunk megvenni. Az OMIKK gyarapítási adatai hasonlóak.

Közismert, hogy a népgazdaságban, de az egyetemen is az új technikát szolgáló fejlesztési, kutatási feltételek nagymértékben romlottak. *Ez arra int bennünket, hogy legalább a hagyományos információhordozók területén próbáljuk követni a világ fejlődését (könyv, folyóirat).* A gazdasági feltételek javulása esetén a világszínvonal ismeretében megkezdhetjük a követő kutatást-fejlesztést, amely nélkül a népgazdaság egyetlen területén sem tudunk eredményt elérni.

Nehézségeinket — a külföldi könyvek, folyóiratok csökkenését — jelentős mértékben növeli a beszerzés monopóliuma. Hazánkban a beszerzés-

ellátás feladatkeretét a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, a Magyar Posta és a Hírlapelőfizetési és Lapelátási Iroda (HELIR) látja el. A két szerv beiktatása indokolatlan; tapasztalataink szerint árfelhajtó szerepükön túl lassítják a folyóiratok eljuttatását az intézményekhez. Példák bizonyítják, hogy a folyóiratok késve érkeznek meg, gyakran nem is a kért címekre. Néhány folyóirat árának ellenőrzéséből kiderül, hogy a folyóiratok nyugati devizaára és az általunk ismert hivatalos devizaárfolyam magyar forintára között lényeges árnövekmény húzódik meg.

Ennek ellenére a két könyvtár romló viszonyai az országos viszonyokhoz képest kedvezőbb képet mutatnak. Ugyanis mindkét intézmény olyan tevékenységet is folytat (külső vállalatok megbízásából jelentős bevételhez jut), amely nem jellemző minden könyvtárra, ezen belül a felsőoktatás könyvtárait. A BME és az OMIKK külön bevételeinek egy részét a könyvtárak kapják meg, így a külföldi állomány csökkenése közel sem olyan nagymértékű, mint a többi könyvtárban. Célszerű lenne pl. a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat keretein belül leányvállalatot létesíteni, amely a HELIR kikapcsolásával közvetlenül közné össze az intézményeket a nyugati folyóirat-kiadókkal. Ez jelentős mértékben lerövidítené a folyóiratok útját, s feltehetően csökkentené a folyóiratok árát is, hiszen a Magyar Posta is hasznot számít fel az általa végzett munkáért.

A BME Központi Könyvtára 1988. május 9-én lett 140 esztendő. Rohanó korunkban is meg kell állnunk néhány percre, visszatekintve az elődök által megtett útra. Kölcseyt idézve kérdezhettük: "Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?" Ugyanő adja meg kérdésünkre a választ: "Messze jövővel komolyan vess össze jelenkort; hass, alkoss, gyarapíts..." És reméljük, hisszük, hogy hazánkkal együtt könyvtárunkra is "fény derül".

Irodalom

- LEBOVITS Imre—VÉGH Ferenc: Forradalmi könyvtár. 140 éve a műszakiaké. = Delta-Impulzus, 1988. máj. 21. p. 55.
- MÓRA László: A Műegyetemi Könyvtár története (1848—1948). Budapest, 1971.
- (SZTOCZEK József beszéde). Beszédek, melyek ... 1872. január 7-én tartottak. Buda, 1872.
- TUSCHÁK Róbert—LEBOVITS Imre: Beszámoló a Központi Könyvtár munkájáról és javaslat a fejlesztés koncepciójára. = Műszaki Egyetemi Könyvtáros, 24. köt. 1—2. sz. 1987. p. 1—21.
- VÉGH Ferenc: "Tanulók általi használhatására..." = Magyar Hírlap melléklete, 1988. máj. 7. p. 8.
- WARTHA Vince: Beszámoló beszéd. A kir. József Műegyetem 1897/98-ik tanévének megnyitásakor ... Budapest, 1897.
- ZELOVICH Kornél: A m. kir. József Műegyetem és a hazai technikai felsőoktatás története. Budapest, 1922.

LEBOVITS Imre – VÉGH Ferenc: A 140 éves műegyetemi könyvtár

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára 1988. május 9-én ünnepelte fennállásának 140. évfordulóját. Ezen hangzott el az az előadás, amelyet itt közlünk. Benne a szerzők felelevenítik azokat a jelenségeket, eredményeket és személyes érdemeket, amelyek a könyvtár fejlődésében meghatározó szerepet játszottak. A visszatekintéshez csatlakozik a könyvtár jelenének és fejlődési irányainak bemutatása. Jelenleg az elhelyezés szűkössége és az állománygyarapítási keretek elégtelensége a legnagyobb nehézség. A jövő számára az a legnagyobb ígéret, hogy a könyvtár is elindulhatott a számítógépesítés, a repro- és mikrográfiai fejlesztés útján.

* * *

ЛЕБОВИЧ, И.–ВЕГ, Ф.: 140 лет библиотеке Технического университета

Центральная библиотека Будапештского технического университета 9 мая 1988 года праздновала 140-летие своего основания. На торжественном заседании прозвучал доклад, который говорит о результатах, о личных заслугах, которые играли определяющую роль в развитии библиотеки. Здесь же демонстрируются настоящее библиотеки и планы ее дальнейшего развития. В настоящее время значительные трудности вызывают размещение и недостаток фондов для комплектования. С точки зрения будущего важно то, что в библиотеке началось внедрение электронно-вычислительной техники, репрографического и микрографического оборудования.

LEBOVITS, I. – VÉGH, F.: 140 years of the Library of Budapest Technical University

The present lecture was held on the occasion of the 140th anniversary of the Library of BTU, on 9 May 1988. Major events, personal achievements and results that were playing key roles in the Library's development were highlighted. The present status and future trends of the Library were also discussed. The main difficulties now have been associated with the inadequacy of room in the Library and of its budget. Future perspectives in the development of computerized automation, reprography and micrography seem to be promising.

* * *

LEBOVITS, I. – VÉGH, F.: Die 140 jährige Bibliothek der Technischen Universität

Die Zentralbibliothek der Budapester Technischen Universität feierte am 09.05.1988 den 140-sten Jahrestag ihres Bestehens. Hier wurde der hier veröffentlichte Vortrag dargeboten. Die Verfasser erwecken im ihrem Vortrag die Erscheinungen, Ergebnisse und die persönlichen Verdienste, die in der Entwicklung der Bibliothek eine determinierende Rolle spielten. Zum Rückblick schließt sich die Darstellung der Gegenwart und der Entwicklungstendenzen der Bibliothek an. Zur Zeit bedeuten die Knappheit der Unterbringungsmöglichkeit des Bestandes und der Mangel des Finanziellen Kontingents der Bestandvermehrung die größte Schwierigkeit. Für die Zukunft ist es die größte Zusage, daß die Bibliothek den Weg der Anwendung der Rechnermaschinen und der repro- und mikrographischen Entwicklung betreten konnte.